

Indhold

Velkommen!

– til studerende, praktiklærere og læreruddannere 7

Prolog

Med Anne i praktik 17

1

Praktik, personlighed og professionalitet

– om at være, at kunne og at gøre 25

2

Praktik, et fag i læreruddannelsen

– fra lov til liv 43

3

Progressionen i praktikken

– fra start til mål ... og endnu videre 69

4

Praktikkens dagligdag

– før, under og efter praktikken 85

5

Teori og praksis

– om at berige og ikke bekrige 111

6

Rådgivning og vejledning i praktikken

– om refleksion og rutine 125

7
Skolen som læreruddannelsessted
– status og sammenhænge 147

8
Uddannelse til den rummelige skole
– om at se muligheder i stedet for begrænsninger 175

Litteratur 189

Register 193

Velkommen!

– til studerende, praktiklærere og læreruddannere

Jeg har skrevet denne bog til brug for jeres samarbejde om og i praktikken i læreruddannelsen. Jeg forestiller mig, at bogen kan have tre formål:

- at være en følgesvend i jeres daglige samarbejde
- at give lyst til en fortsat justering og kvalificering af jeres samarbejde
- at gøre jer hver især endnu bedre til fortsat at indgå i dette samarbejde.

Bogen handler om den del af læreruddannelsen, hvor I studerende i plan- og fastlagte perioder – praktikperioder – hen over jeres uddannelses fire år er ude og deltage i, øve jer i, undre jer og tænke over skolens dagligdag. Bogen kan også – med udgangspunkt i de mange overvejelser over praktikperioderne – give inspiration til at opdyrke de lidt løsere og mere fra gang til gang aftalte sammenhænge, hvor I studerende og læreruddannere efter behov og interesse forhører jer om muligheden for at besøge praktikskoler tilknyttet jeres hold, eller hvor I praktiklærere kalder på de studerende i forbindelse med særligt lærerige aktiviteter på skolen. Og måske kunne det også forekomme, at I studerende og læreruddannere i en eller anden undervisningsmæssig sammenhæng »inviterede« en praktiklærer med sin klasse ind på læreruddannelsesinstitutionen. Dette lange ord **læreruddannelsesinstitution** har fra starten af 2009 erstattet betegnelsen seminarium og vil –

trods ordets vækkes associationer om østtysk uddannelses-tænkning fra før Murens fald – blive brugt i denne bog.

I – mine gode kolleger på læreruddannelsesinstitutionerne – vil herefter blive omtalt som **læreruddannere** vel vidende, at I praktislærere på praktikskolerne – hvad angår praktikken – også er en slags uundværlige læreruddannere.

Jeg vil undervejs samlet kalde jer for **praktikkens aktører** – og hermed mener jeg så studerende, praktislærere (fra praktikskolerne) og læreruddannere (fra læreruddannelsesinstitutionerne).

De omtalte planlagte perioder vil jeg fremover kalde **praktikperioder**, mens de løsere sammenhænge vil gå under betegnelsen **praksistilknytning**.

Det er med udgangspunkt i denne praksisforståelse, at jeg tænker, at I studerende i et mix af planlagte og tilfældige situationer, påvirkninger og udfordringer bliver til lærere. En lærer bliver *naturligvis* også til i arbejdet med læreruddannelsens fag, kurser, projekter, forskellige forløb, aktiviteter mv., men det er ikke denne del af uddannelsen, jeg vil beskæftige mig med her. Jeg fokuserer på praktik og ikke på læreruddannelsens treklang, dvs. samspillet mellem linjefag, pædagogiske fag og praktikken.

Jeg vil forsøge at fokusere på, hvordan *En lærer bliver til – i mødet med praksis*. Denne titel er inspireret af den amerikanske psykolog Daniel N. Stern, der bl.a. har skrevet bogen *En mor bliver til* (Stern m.fl. 2007). På betagende vis udfolder Daniel Stern for os læsere, hvordan en mor bliver til i et samspil med sit barn allerede fra barnets fødsel – og egentlig også tidligere. Det nyfødte barn indgår i et samspil med moderen, der gør moderen til – en mor. I studerende indgår i et samspil med praksis, der gør jer hver især til – en lærer. Det udviklende samspil mellem mor og barn sker i og er præget af en positiv afstemning, men afstemningen kan blive til mis-afstemning på grund af et blokeret og ikke-udviklende samspil.

Jeg ser flere ligheder mellem dette afstemte samspil og I studerendes samspil med praksis. Resultatet af samspillet med praksis kan falde positivt ud og skabe »hele« lærere, men kan også undervejs være præget af mis-afstemning og skabe »ufærdige« lærere.

Jeg er klar over, at paralleller er dristige. Jeg er imidlertid af den opfattelse, at lærer ikke bare er noget, I studerende mere eller mindre automatisk bliver efter fire års studier. Lærere er noget, I aktivt udvikler jer til i med- og modspil med jer selv og med andre – jeres medstuderende, læreruddannere og praktiklærere. Det er en udvikling, hvor I studerendes livshistorisk baserede private *holdninger* til det at være lærer bliver til professionelle *begrundelser* baseret på vekselvirkningen mellem teoretisk indsigt og praksisbaserede oplevelser og erfaringer.

At uddanne sig til lærer er et relationelt anliggende og skal ske i bære- og væredygtige relationer med doseret forstyrrelse (ikke forvirring!) og friktion (velovervejet frustration!) fra jer praktiklærere og læreruddannere. Det, som den »hele« og »gode nok« lærer skal kunne i dag – også kaldet professionskompetencer – kan f.eks. meget vanskeligt udvikles på afstand og ad elektronisk vej, selvom vi er ved at gøre en dyd ud af denne udvikling. Og når jeg nu har nævnt ordet kompetencer (og ordet vil gå igen adskillige gange i denne bog), er det på sin plads at definere dette begreb. Jeg forstår kompetencer som noget, der er til stede, når tillærte kvalifikationer kommer tydeligt, vedvarende og forståeligt til udtryk i en persons tænkning, sprog og handlinger – værdsat af personen selv og til gavn for andre. Disse kompetencer er nødvendige i den studerendes lærerfaglige (= professionsrettede, men jeg bruger i denne bog betegnelsen lærerfaglig) udvikling, en udvikling forstået som det at blive »ekspert i undervisning« med kendskab til de ydre (politiske, økonomiske, sociale) og indre (egen og andres livshistorie) betingelser, der fremmer og

hæmmer undervisning. Der er altså med andre ord tale om en lærerfaglig udvikling baseret på og bestående af professionskompetencer.

Dét, jeg prøver at gøre med denne bog, er at sætte jer lærerstuderende i fokus og undersøge og indkredse, hvad der skal til, for at I over tid bliver »gode nok« lærere.

Begrebet »god nok« har jeg hentet hos den amerikanske børnepsykolog Bruno Bettelheim. Hovedpointen i Bettelheims bog *En god nok forælder* (Bettelheim 1988) er populært sagt, at ideelle forestillinger og ønsker kan stå i vejen for, at forældre opdager og udfolder deres faktiske forældrekompetence. Noget tilsvarende kan ske for jer lærerstuderende i jeres udvikling af professionskompetence, hvis I forestiller jer, at intet andet end det ideelle er godt nok. Lærerruddannelsens elementer skal sammentænkes og praktiseres på en sådan måde, at de tilsammen bidrager til og sikrer, at I studerende efter endt uddannelse kan tage ansvar for egen og medansvar for andres udvikling. I skal som lærere være »gode nok« til at kunne gøre en forskel – i forhold til jer selv, jeres elever, deres forældre, jeres kolleger og ledelse og i forhold til samfundets vilkår og udvikling.

Så kære studerende: Sigt mod stjernerne, og hold ud, at I »kun« rammer trætoppene!

Denne bog er helt og holdent baseret på egne erfaringer og er på ingen måde forskningsbaseret. Denne såkaldte fænomenologiske tilgang – dvs. en tilgang båret af en helhedsbetragtning af livet – er baseret på mit eget liv med og blandt lærere. Jeg mødte de første af slagsen ved egen skolestart som elev i august 1956 i 1. klasse og levede mit liv blandt alskens forskellige lærere gennem min tid i folkeskole og på gymnasium frem til 1968. Da jeg startede på lærerruddannelsen i 1969, var jeg igen blandt lærere – kommende og etablerede (praktiklærere) – og som nyansat lærer i 1973 var jeg sammen med lærere dagen lang i 11 år. Som skolepsykolog fra 1984 sam-

arbejdede jeg med lærere om elever i såvel almen- som specialundervisningen, og fra 1996 handlede det om uddannelse af lærere til folkeskolen og om efter- og videreuddannelse af lærere. Og med min funktion som praktikleder på læreruddannelsen fra 2002 tænker jeg selv, at samlingen af erfaringer er ved at være af et sådant omfang og en sådan kvalitet, at en erfaringsbaseret tilgang kan bringes i spil – vel vidende, at en sådan ikke nødvendigvis kan tåle en evidensbaseret tilgangs nådesløse lys.

Læreruddannelsen er grundet dalende søgning i fokus i disse år, og mange har travlt med at finde fejl og mangler ved den. Denne bog er ikke tænkt som endnu et katalog over læreruddannelsens fejl og mangler, men som et forsøg på at sætte fokus på væsentlige områder i den aktuelle måde at drive praktik på og på at indfange og antyde muligheder og veje, vi måske ikke har set og har gået før. Dette ud fra den tanke, at vi ikke altid kommer videre ved at gøre mere af det, vi ved meget om i forvejen, men at vi ved at indtage nogle nye udkigsposter og udholde skæve vinkler og underlige tilgange måske kan skabe nye og udviklende veje for verdens vigtigste uddannelse. Lad os i den forbindelse tage hinanden i hænderne og huske hinanden på, at »det, vi gør, ikke altid er det naturlige«.

Der er skrevet rigtig mange gode ting om det at lave læreruddannelse. Og der er skrevet og sagt rigtig mange sætninger, der hver især indfanger noget af det, der er kernen i den udviklingsproces, I studerende gennemgår. Udviklingen fra at være »nye« og forventningsfulde ved studiestart til fire år efter at glæde jer til at varetage et lærerjob med de udfordringer, det ansvar og de stjernestunder, der nu engang er knyttet til det at være lærer.

Jeg vil undervejs i bogen henvise til skrivelser, som jeg er blevet inspireret af, som jeg stadig læner mig op ad, og som fortsat giver mig inspiration til og mod på at være med til at

lave læreruddannelse. Jeg vil heller ikke snyde jer for nogle citater, der viser, at det ikke altid er nødvendigt at bruge mange ord for at sige noget betydningsfuldt. Bogen indeholder ikke en ophobning af specifikke henvisninger med raffinerede fodnoter i en vanskeligt læsbar pitch, for »når alt andet glipper, må man jo sige sandheden«: Jeg synes selv, at megen faglig læsning forstyrres af en kontinuerlig og hyppig strøm af henvisninger, der i stedet for at inspirere og skabe energi efterlader læseren med følelsen af at være en nybegynder, der bare har rigtig langt til målstregen.

Som optakt til bogens otte kapitler kan I læse om *Anne i praktik*. Hensigten med denne indledende praktikhistorie er at sætte fokus på nogle af praktikkens væsentligste begreber, situationer, sammenhænge og dilemmaer. Her introducerer jeg bogens nøglebegreber (**fremhævet med fed**). Disse nøglebegreber forsøger jeg så vidt muligt at uddybe og nuancere i de efterfølgende kapitler.

Jeg ville rigtig gerne have kunnet skrive, at bogens kapitler uden videre kan læses selvstændigt, men sådan blev det bare ikke helt. Jeg har tilstræbt en sådan selvstændighed, men noget stof hænger sammen og er viklet ind i hinanden, og noget kan ikke beskrives, nuanceres og problematiseres, uden at noget andet nødvendigvis må med. Og så er det vel ikke så skidt endda, når noget inden for et så komplekst område som læreruddannelse trods alt hænger sammen!

Jeg har forsøgt at give bogens kapitler en logisk sammenhængende rækkefølge vel vidende, at logik og sammenhæng er en mangelvare i vores aktuelle liv. Og måske er det at leve et lærerliv uden altid at kunne støtte sig op ad logik og sammenhæng en af de allervæsentligste professionskompetencer!

Bogen består som nævnt af otte kapitler, der alle er bygget op på samme måde: første en case, der indfanger temaet i kapitlet, dernæst en direkte henvendelse til studerende,

praktiklærere og læreruddannere, så selve kapitelteksten og afslutningsvis nogle spørgsmål til eftertanke. Kapitlerne kan jeg kort introducere således:

I *kapitel 1* om »Praktik, personlighed og professionalitet« er autoritetsbegrebet i fokus. Er det mon læreren, der bestemmer? Jeg prøver at indfange den »hele« lærer som læreren, der både kan sit fag, og som kan og tør involvere sin personlighed i udøvelsen af faget. Det handler om det faglige og det fagpersonlige. Kapitellet handler også om, at en lærer skal *være, kunne og gøre* noget, forstået som tre kompetencer, der spiller sammen i forståelsen og udviklingen af den »hele« lærer.

I *kapitel 2* om »Praktik, et fag i læreruddannelsen« fokuserer jeg på praktik som et fag og præciserer praktikkens mål og indhold, således som disse størrelser er beskrevet i lov og bekendtgørelse. Det er drøjt, men nødvendigt stof, for uden at vide, hvad det er, vi skal sammen, famler vi i blinde. Først når vi kender opgaven, kan vi samarbejde om den. Jeg kommer desuden ind på nogle af de udfordringer og dilemmaer, der er forbundet med, at praktik har status som et fag.

I *kapitel 3* om »Progressionen i praktikken« forsøger jeg at indfange og forstå den lærerfaglige (= professionsrettede) udvikling, den studerende gennemgår i løbet af uddannelsens fire år.

Hvad forstår vi ved progression, og hvordan kan vi beskrive progressionen i læreruddannelsen? Hvem skal gøre hvad, for at progression kan finde sted? Jeg tænker, at den studerendes progression både kan ses i et indholds- og et personperspektiv, og skitserer i den forbindelse nogle måder at beskrive den studerendes progression på.

I *kapitel 4* om »Praktikkens dagligdag« handler det om arbejdet med praktikken før, under og efter praktikperioden. Hvem skal gøre hvad hvornår? Jeg kommer ind på gruppedannelse, samarbejdet i grupper, praktikforberedelsen samt deltagelse, observation og refleksion i praktikperioden og

evaluering af praktikken og har medtaget et eksempel på et såkaldt praktikprojekt, hvis rammer og indhold i et vist omfang indfanger, hvad der kan ske før, under og efter praktikken

I *kapitel 5* om »Teori og praksis« prøver jeg at indfange og forstå teori og praksis som væsensforskellige videnstyper, der lever i forskellige læringsrum. Jeg ser teori og praksis som to størrelser, der supplerer hinanden og er hinandens forudsætning – og som sådan er kilde til den studerendes lærerfaglige udvikling

I *kapitel 6*, »Rådgivning og vejledning i praktikken«, beskæftiger jeg mig med lærerfaglig vejledning i et kontinuum fra en rådgivende til en reflekterende vejledning.

Hvordan er det egentlig, man gør en anden »klogere«? Og hvad vil det sige at blive »klogere«? Jeg præsenterer bl.a. en model, der kan anvendes i forbindelse med den reflekterende vejledning.

I *kapitel 7* om »Praktikskolen som læreruddannelsessted« ser jeg på, hvordan praktikskolen kan kvalificere sig til at have praktikanter – herunder en nødvendig og bevidst forholden sig til de studerendes status som praktikanter og til de sammenhænge, de studerende nødvendigvis skal indgå i for at skabe muligheder for udvikling af professionalitet. Jeg kommer i dette kapitel også ind på begrebet praksistilknytning.

I *kapitel 8*, »Uddannelse til den rummelige skole«, handler det om den studerendes parathed til at leve sit lærerliv i den såkaldt rummelige skole med dens mange udfordringer og forventninger om, at læreren – ideelt set – kan rumme alt og derefter handle professionelt. Jeg plæderer for, at rummelighed er noget, man har »mellem ørerne«, og skitserer en mulig »rum«rejse.

Sidst i bogen findes en litteraturliste, der rummer en række bøger, artikler mv., som har inspireret mig før og under skrivningen af denne bog. Mange af de nævnte publikationer har

VELKOMMEN!

jeg nærlæst, andre har jeg læst udvalgte dele af, og andre igen har jeg bladret igennem med den erfaring i bladrning, som jeg har oparbejdet efter mange år i branchen. Nogle af titlerne har jeg hørt andre tale varmt om, og nogle er jeg stødt på i forbindelse med møder, kurser, konferencer mv. Når jeg i bogen kommer tæt på én af disse publikationer, henvises der til litteraturlisten med angivelse af forfatter og årstal i parentes.

Ideen til denne bog fik jeg sammen med min tidligere praktiklederkollega Lone Jensen, der ligesom jeg er ansat på Professionshøjskolen UCC (University College Capital), læreruddannelsen Zahle. Vi har sammen tænkt mange, nye og anderledes tanker om det at lave praktik og læreruddannelse og påbegyndte i fællesskab de første udkast til denne bog. Undervejs valgte Lone af personlige grunde at stoppe som praktikleder, men har under skriveprocessen kigget mig over skulderen, skrevet med og været en rigtig god kritisk ven. Mange tak for det!

Og så vil jeg overlade læsning af bogen til jer og ønske jer alle god læselyst!

Henrik Fischer
august 2009